

KUN. DR. VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O.F.M.

AUGUSTINIJONAI LIETUVOJE

Atspaudas

iš

L.K.M. Akademijos *Metraščių* IV tomo

305-320 psl.

DR. VIKTORAS GIDŽIŪNAS
ARCHIVAS

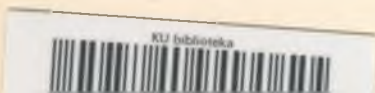
ROMA 1968

AUGUSTINIJONAI LIETUVOJE

Vienuoliai laikų bėgyje Lietuvos religiniame, kultūriniame ir net politiniame gyvenime yra suvaidinę labai didelį vaidmenį. Pati Lietuvos istorija ir net Lietuvos vardas istorijos šaltiniuose atsirado su vienuolių atsilankymu ir jų pastangomis patraukti mūsų protėvius į katalikų tikėjimą. Vienuoliai yra pirmieji Lietuvos misijonieriai, pirmieji vyskupai, pirmieji mokslo skleidėjai ir pirmieji krašto kultūros kėlėjai. Jie pirmieji įsteigė mokyklas ir davė Lietuvai visų stilių gražiausias bažnyčias ir kitus meno paminklus. Jų vienuolynuose įsikūrė ir išaugo bibliotekos, kurios vėliau valdžios nusavintos ir sutelktos ir dabar sudaro didžiųjų Lietuvos Kauno ir Vilniaus universitetų bibliotekų pagrindą. Ne eilinės reikšmės buvo ir jų pačių įsijungimas į kovą už Lietuvos laisvę, nors ji ir nebuvo dabartinės mūsų tautinės sampratos šviesoje vedama.

Į visa tai atsižvelgę istorikai nusiskundžia, kad nėra ištirta vienuolijų istorija, o be vienuolių veiklos atidengimo negali būti pilna nei mūsų Bažnyčios, nei mūsų Tautos istorija. Iki šiol ši sritis pačių lietuvių beveik visai nestudijuota. Tik paskutiniu metu Lietuvių Enciklopedija trumpučiais straipsneliais jau šiek tiek supažindino su Lietuvoje veikusiomis vienuolijomis. Pačių vienuolių dėka, įvairiose studijose, daugiau žinių suteikta tik apie pranciškonus, jėzuitus ir marijonus. Į tai atsižvelgdamas šio straipsnio autorius ir bando duoti vienos senos Lietuvoje veikusios augustinjonų vienuolijos istorinę apybraižą. Negalėdamas šiuo metu pasinaudoti nespausdintais archyvų šaltiniais, autorius tenkinasi išleistomis dokumentų nuotrupomis, užuomenomis ir studijomis, kad bent truputį skaitytojus supažindintų su augustinijonais.

1. *Bendros žinios apie augustinijonus.* — Šv. Augustinas Aurelijus (354-430), po savo atsivertimo grįžęs į savo gimtąją Tagastę, suorganizavo bendrai gyvenančių draugų bendruomenę

ir davė bendro gyvenimo taisyklės. Vėliau, jam mirus, atsirado daug augustinijonais pasivadariusių vienuolių, kurios savo gyvenimą grindė šv. Augustino mokslo dvasia.

Laiko tekmeje iškilo dvi pagrindinės augustinijonų šakos: bendro gyvenimo reguliarai kanauninkai ir šv. Augustino eremitų — atsiskyrėlių ordinas. Kanauninkai reguliarai dabar turi penkias atskiras šakas: Laterano kanauninkų Išganytojo kongregacija (įkurta IX amž.), Austrijos Laterano kanauninkų kongregacija (įkurta XI amž.), Šveicarijos šv. Mauricijaus kongregacija (įkurta 1128), Didžiojo šv. Bernardo ligoninių Kongregacija (įkurta XI amž.) ir Windesheimo kongregacija (įkurta 1386). Vienuolinis gi šv. Augustino eremitų ordinas yra išsišakojęs į keturias šeimas: šv. Augustino brolių ordiną — O.S.A. (sudarytas 1256 m., sujungiant savarankiškai veikusius atskirus vienuolynus vieno generalinio viršininko valdžion), augustinijonų rekolektų — O. A. R. (įkurtas 1588), augustinijonų diskalceatų — basųjų — O. A. D. (įkurtas 1592) ir augustinijonų asumpcijonistų — A. A. (įkurtas 1845) ¹. Lietuvoje (1410-1864) veikę augustinijonai priklausė šv. Augustino eremitų ordinui.

2. *Augustinijonai kaimyniniuose kraštuose.* — Augustinijonai buvo vieni iš pirmųjų baltų misininkų. Pirmasis žinomas livių ir latvių apaštalas buvo Meinhardas, O.S.A. Jis į Livoniją atvyko 1184 m. Čia jis mokė ir krikštijo pagonis ir Ikškilėje pastatė bažnyčią. Kai 1185 m. žiemą lietuviai nusiaubė kraštą, jis vietos gyventojams padedant, apsigynimui pastatė Ikškilės ir Holomės pilis. Tuo pat metu jis buvo konsekruotas pirmuoju Livonijos vyskupu (1186) ². Tuo metu Ikškilėje jis įkūrė ir augustinijonų vienuolyną, kuris 1202 m. buvo perkeltas į Rygą ir pavadintas Marijos Mergelės vienuolynu ³. Pakrikštytiesiems nesilaikant savo pažadų ir atkrinant nuo tikėjimo, jis jau norėjo apleisti Livo-

¹ *Annuario Pontificio* 1967, Città del Vaticano 1967, 807-816, 817, 819, 830-831 psl.

² *Henrici Chronicon Livoniae*, editio altera Hannoverae 1955, 1-7 psl.; L. ARBUSOW, *Meinhard, Bischof der Liven (1186-1196)*, žr. *Baltische Monatshefte*, I (1937), 3-6 psl.; HERMANI DE WARTBERGE, *Chronicon Livoniae*, žr. *Scriptores rerum Prussicarum*, II t., Frankfurt am Main 1955, 22 psl.

³ *Henrici Chronicon Livoniae*, 17 psl.

niją, bet tikinčiųjų atkalbėtas ir popiežiaus paragintas pasiliko ir čia besidarbuodamas 1196 m. mirė⁴.

Jo įkurtame vienuolyne rado prieglaudą augustinijonų misi-ninkai. Žinome, kad čia nuo 1200 m. gyveno garsus Livonijos misininkas Alebrandas, O.S.A., ir 1202 m. iš Neumünster Holsteine vienuolyno atvyko Engelbertas, būsimas iš Ikškilės Rygon perkelto Marijos Mergelės vienuolyno prepozitas, kuris su kitais misininkais Livonijoje skelbė Kristaus mokslą⁵. Į čia 1205 m. atvyko ir Rothmaras, O.S.A., vysk. Alberto brolis, kurį 1224 m. popiežius paskyrė naujai įkurtos Dorpato vyskupijos prepozitu⁶. Augustinijonų prepozito 1206 m. buvo suorganizuota didelė misijų ekspedicija į krašto gilumą. Tuo metu minėtas Alebrandas krikštijo pagonis ir kūrė parapijas aplink Toreidą, o kiti kunigai su pasisekimu tą patį darė kitose vietose⁷. Tas pats Alebrandas su pasisekimu krikštijo latgalius⁸. Vysk. Albertas, darydamas žygi į Sėlių kraštą, kartu pasiėmė prepozitą Engelbertą ir visą Rygos augustinijonų šeimą⁹. Prepozito ir augustinijonų svetingumu 1206-1207 m. žiemą naudojosi, iš Ozelio misijų grįždami, Danijos Lundo arkivyskupas Andrius ir vysk. Mikalojus¹⁰. Livonijos augustinijonai savo misiją tęsė ir toliau ir labai daug prisidėjo prie krikščionybės įvedimo šiame krašte, kai jį užvaldė Rygos arkivyskupas ir Livonijos ordinas.

Augustinijonai veikė ir Prūsijoje. Ten jie turėjo Heiligenbeil vienuolyną, pastatytą į šiaurę nuo Braunsbergo, kurį jiems 1370 m. pastatė ir aprūpino Vokiečių ordino magistras Vinrikas¹¹. Vėliau, 1451 m., jie įsikūrė Rešliuje, Varmijos krašte, o Lenkijoje prieš Lietuvos krikštą jie jau turėjo 10 vienuolynų¹², bet apie jų pastan-gas tuomet krikštyti lietuvius nieko nežinome.

⁴ Ten pat, 5-7 psl.

⁵ Ten pat, 17 psl.

⁶ Ten pat, 28 psl.

⁷ Ten pat, 44 psl.

⁸ Ten pat, 55 psl.

⁹ Ten pat, 53 psl.

¹⁰ Ten pat, 43 psl.

¹¹ *Die Chronik Wigands von Marburg, žr. Scrip. rer. Pruss., II t., 568 psl.*

¹² *Podręczna Encyklopedia Kościelna, I-II t., Varšuva 1904, 425 psl. ir sek.*

3. *Augustinijonai Lietuvos Brastoje (1410-1831)*. — Į Lietuvą augustinijonai buvo pakviesti iš Lenkijos. Pirmasis jų vienuolynas didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje buvo įkurtas Brastoje. M. Balinskis ir J. Kurčevskis sako, kad jis buvo įkurtas Vytauto¹³, o kiti teigia, kad Aleksandro Jogailaičio¹⁴. Jei jis buvo įkurtas Vytauto, jo įkūrimas siektų 1410 m., jei Aleksandro 1492-1506 m.¹⁵ Greičiausia augustinijonai Brastoje buvo įkurdinti Vytauto, o Aleksandras jiems užrašęs žemes, ar Vytauto fundaciją patvirtinęs. Būdinga tai, kad nuomonė, laikanti Aleksandrą šio vienuolyno įkūrėju, nėra paremta šaltiniais.

Vytauto statytoji Švč. Trejybės bažnyčia buvo sudeginta totorių. Nauja bažnyčia pastatyta tikinčiųjų aukomis 1666 m. Iš Kurčevskio nurodomų 1804-1830 m. vizitacijos aktų sužinome, kad Brastos vienuolyne tame laikotarpyje gyveno 7 augustinijonai ir savo bibliotekoje turėjo 1201 knygą. Prie vienuolyno veikė maža mokyklėlė, kurioje 1804-1805 m. mokėsi tik 1 mokinys. Vienuolynas rusų valdžios įsakymu panaikintas 1831 m.¹⁶

4. *Gardino vienuolynas (1505-1673)*. — Kiek vėliau, kai kurių nuomone, Vytauto buvęs įkurtas ir Gardino augustinijonų vienuolynas, kurio privilegijas patvirtinęs Aleksandras Jogailaitis 1503 m.¹⁷. A. Šapoka teigia, kad vienuolynas ir bažnyčia buvo pastatyta Aleksandro laikais (1492-1506)¹⁸. Gi Kurčevskis tvirtina, jog augustinijonus Gardine įkurdinęs pats Aleksandras. Daugiau apie Gardino augustinijonus ir jų veiklą, mums žinomuose šaltiniuose, nieko nepavyko užtikti. Vėliau apie juos tiek težinome, kad jie, sudegus medinei bažnyčiai, gal būt ir vienuolynui, neturėdami išteklių atsistatyti, 1673 m. visai apleido Gardiną¹⁹.

¹³ M. BALIŃSKI, *Starożytna Polska*, IV t., Varšuva 1886, 586 psl. ; J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, Vilnius 1912, 90 ir 253 psl.

¹⁴ *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, I-II t., 427 psl.

¹⁵ *Augustinijonai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, I t., So. Boston, Mass., 1953, 414 psl. Aleksandras Jogailaitis Didž. Lietuvos kunigaikščiu buvo 1492-1506 m. : A. ŠAPOKA, *Lietuvos istorija*, Fellbach 1950, 191 psl.

¹⁶ J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, 90, 253, 313 ir 323 psl.

¹⁷ *Augustinijonai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, I t., 414 psl.

¹⁸ A. ŠAPOKA, *Gardinas*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, VI t., 537 psl. ir sek.

¹⁹ J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, 253 psl.

5. *Bychovo augustinijonų vienuolynas (1545-1831)*. — Po Gardino vienuolyno įkūrimo chronologiškai seka Bychovo, Vitebsko vaivadijoje, įkūrimas, kuri, pasak Vijuko Kojalavičiaus, įkūręs Aleksandras Chodkevičius — Vilniaus vaivada ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos kariuomenės vadas, etmonas²⁰. Kada jis jį įkūrė — nežinia. Greičiausia tuo metu, kai buvo Naugarduko vaivada (1544-1547)²¹. Tolimesnis šio vienuolyno likimas nežinomas.

6. *Augustinijonai Seredžiuje ir Lyduvėnuose (1620-1635)*. — Šiek tiek augustinijonų veikimo žymių yra ir Žemaičių vyskupijoje. Vaivada Mikalojus Pacas Seredžiuje pastatęs bažnyčią, ir vysk. Stanislovui Kiškai leidžiant, 1620 m. prie bažnyčios įkurdino augustinijonus. Jis, matyt, jų išlaikymui nepadarė reikiamų užrašų, jei jie jau 1635 m., anot M. Valančiaus, neturėdami kuo misti iš Seredžiaus išsidangino, o vyskupas bažnyčią atidavė šiaip jau kunigams²². Tas pats M. Valančius rašo, kad vysk. Kiška pas Lyduvėnų koplyčią 1626 m. liepęs gyventi kun. Juknevičiui, augustinijonui²³. Vienuolis kunigas ilgai vienas gyventi negalėjo. Jis greičiausia čia atvykdavo iš Seredžiaus. Išnykus Seredžiaus vienuolynui, ir šis augustinijonas iš Lyduvėnų pasitraukė.

7. *Augustinijonai Vilniuje (1675-1831 ?)*. — Pirmasis į Vilnių augustinijonus kvietė Vilniaus vysk. Eustachijus Valavičius (1616-1630)²⁴, bet tuomet jie į Vilnių neatvyko. Tik 1671 m. balandžio 2 d. augustinijonų generolas, tėv. Domininkas iš Milano, davė sutikimą įkurti Vilniuje vienuolyną. Tada Lenkijos augustinijonų provincijolas Mikalojus Dobrocieskis 1673 m. sausio 4 d.

²⁰ A. WIUK KOJALOWICZ, *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium*, Vilnius 1650, 110 psl.

²¹ Chodkevičiai, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, III t., 527 psl.

²² R. KRASAUSKAS, *Seredžius*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII t., 297 psl.; *Augustinijonai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, I t., 414 psl.; M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I t., Vilnius 1848, 131 psl. ir sek. Jis išnašoje cituoja vysk. Kiškos vizitacijos aktą.

²³ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I t., 132 psl.; R. KRASAUSKAS, *Lydyvėnai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIV t., 530 psl.

²⁴ J. KURCZEWSKI, *Kościół Zamkowy*, I t., Vilnius 1908, 108 psl.

provincijos definitoriui, tėv. Fulgencijui Drayaekiui, leido tuo tikslu vykti į Vilnių. Sekantis provincijolas Amadeus Malaciskis 1675 m. gegužės 8 d. leido jam tol pasilikti Vilniuje, kol ten bus įkurtas augustinjonų vienuolynas. Tada Vilniaus vyskupu nominuotas Mikalojus Pacas, kitiems vietos vienuoliams pritariant, 1675 m. birželio 23 d. taip pat davė savo sutikimą rūpintis augustinjonų vienuolyno įkūrimu. Nuo to laiko tėv. Fulgencijus Drayackis su broliu Klemensu, gyvendami iš išmaldos, rūpinosi Vilniuje įkurti vienuolyną²⁵.

Nerasdamas tinkamos vietos vienuolynui, o gal ir fundatorių jo įkūrimui, tėv. Drayackis prašė Vilniaus kapitulą, kad ji augustinjonams perleistų šv. Nikodemo parapijos bažnyčią²⁶. Kapitula 1675 m. spalio 18 d. jam atsakė, kad tuo reikalu reikia rašyti prašymą į Romą²⁷. Greičiausia tuomet į Romą nebuvo rašyta, bet, kiek palaukus, vėl kreiptasi į tuometinę vyskupijos vadovybę, prašant tos pačios bažnyčios. Ši kartą augustinjonai gavo aiškiai neigiamą atsakymą. Vilniaus vyskupo pavaduotojas Smolensko vysk. Aleksandras Kotovičius (1676.X.13) ir kapitula (1676.X.23) jiems pranešė, kad šv. Nikodemo bažnyčios negali duoti, nes tam priešinasi fundatorių valia, miestas, klebonas ir gyventojai, dėl to pataria jiems pasieškoti kitos laisvos vietos²⁸. Kadangi sutikimą iš Vilniaus vienuolynų viršininkų buvo gavę (1675.VI.20), ir vyskupijos valdytojas *in temporalibus* Mikalojus Pacas (1675.VI.23) leido jiems kurtis Vilniuje, tai dabar jie 1675 m. spalio 26 ir 28 d. tuo reikalu rašė šv. Romos kardinolų kongregacijai²⁹, tik nežinia, ką ji jiems atsakė.

Tuo metu atsirado ir nelaukta pagalba. Jiems buvo perleista, karmelitų statyta, medinė Marijos Paguodos koplyčia su dviem žemės sklypais Savičio gatvėje³⁰. Pagaliau Vilniaus vyskupijos administratorius Mikalojus Pacas 1682 m. birželio 25 d. sudarė

²⁵ J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., Vilnius 1840, 385 psl. ir sek.

²⁶ Ta šv. Nikodemo bažnyčia buvo ten, kur paskui buvo pastatyti didieji mūriniai misijonierių vienuolyno namai. J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 391 psl., 2 išnaša.

²⁷ J. KURCZEWSKI, *Kościół Zamkowy*, III t., 217 psl.

²⁸ Ten pat, 226 psl.; J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 386 psl.

²⁹ J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 386 psl.

³⁰ M. BALIŃSKI, *Starożytna Polska*, IV t., 156 psl.

komisiją rūpintis vienuolyno įkūrimu ir fundacijomis. Tada buvo nutarta ant minėtų žemės sklypų pastatyti 12 augustinijonų gyventi vienuolyną ir bažnyčią. Vienuolių išlaikymo fondo kapitalus užrašė Kristoforas Zbignievas Lettava, Staradubovsko pakamaris, 8.000 zlotų ir Karimieras Čyža Vilniaus pakamaris - 2.000 zlotų. Augustinijonai tačiau tada nepajėgė mūrinės bažnyčios pasistatyti ir pamaldas laikė medinėje kolyčioje.

Be virš minėtų užrašų augustinijonai dar gavo tris mūrinius namus. Vienus 1679 m. vasario 8 d. jiems dovanojo Mykolas Druckis Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos sekretorius ir Ašmenos maršalas; kitus 1680 m. spalio 18 d. jie pirko už 700 zlotų iš Stepono Izaoko Dziahilevičiaus Vilniaus konsulo; trečius 1683 m. gegužės 7 ir 20 d. užrašė Izabelė Kotryna Sapiegaitė, kunigaikščio Mykolo Karolio Radvilo žmona.

Iš J. I. Kraševskio nurodytų donacinių dokumentų sąrašo paaiškėja, kad, šalia šių suminėtų fundacijų ir donacijų, buvo padaryta dar ir kitų stambių užrašų. Antai 1687 m. Bazilijus Saveckis užrašė jiems 2.000 zlotų. Tais pačiais metais jau minėtas Lettava testamentu paliko 30.000 zlotų. Plateriai 1709 m. dovanojo sklypą ir mūrinius namus. Mykolas Kazimieras Starobohatskis 1710 m. testamentu užrašė 1.000 timpų, o 1711 m. atidavė ir savo mūrinius namus, 1718 m. virš minėtieji Lettavai prie ankstesnių savo užrašų dar pridėjo 18.000 zlotų. Iš šių užrašų matome, kad Vilniaus augustinijonai buvo gana turtingi, turbūt dėl to 1689 m. Varšuvos seimas per Vilniaus kapitulą reikalavo mokėti mokesčius³¹.

Medinė koplyčia 1742 m. sudegė, dėl to augustinijonai su geradarių pagalba 1764 m. pastatė mūrinę Marijos Paguodėjos bažnyčią, kurią Vilniaus sufraganas vysk. Tomas Zienkovičius pašventino. Ši bažnyčia buvo didelė, 33 per 18,6 metrų, su 30 metrų aukščio keturių aukštų bokštu. Joje buvo 12 altorių. Didžiajame altoriuje buvo Marijos Paguodėjos paveikslas, užsklendžiamas šv. Jono Kantiečio paveikslu. Kairėje presbiterijos pusėje šv. Augustino ir jo motinos šv. Monikos altorius, toliau šv. Teklės, šv. Mikalojaus iš Tolentino ir kitų šentųjų altoriai. Prie įėjimo

³¹ J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 387 ir 392 psl.; *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, I-II t., 427 psl.; J. KURCZEWSKI, *Kościół Zamkowy*, III t., 261 psl.

dešinėje pusėje buvo Viešpaties Jėzaus koplyčia, šalia jos brangenybių kambarys, o virš jo biblioteka³², kurioje 1820 m. buvo rasta 337 knygos³³, kai jau augustinijonai prieš 12 metų buvo apleidę vienuolyną. Bažnyčioje prie vieno pilioriaus kabojo senas, gerai nupieštas Vytauto paveikslas, čia atgabentas iš Vytauto įkurto Brastos augustinijonų vienuolyno³⁴. Prie šios bažnyčios buvo įkurtos Marijos Paguodos ir šv. Teklės kankinės brolijos³⁵.

Marijos Paguodos brolija buvo parūpinusi ir didžiojo altoriaus Marijos paveikslą. Jis greičiausia yra kopija Krokuvos augustinijonų bažnyčioje esančio panašaus paveikslo. Vilniuje panaikinus augustinijonus, šis paveikslas kartu su brolija buvo perkeltas į šv. Jono bažnyčią ir patalpintas prie durų kairėje pusėje esančioje šv. Stanislovo Kostkos koplyčioje. Pats paveikslas 2,14 × 1,55 m dydžio, nupieštas ant drobės, tamsiai mėlynos spalvos. Marijos drabužiai sidabriniai, papuošti brangakmeniais ir votais, o Kūdikėlio Jėzaus paaukuoti. Du sidabriniai mažyčiai angeliukai laiko ant Marijos galvos didelį vainiką. Marija aplink save skleidžia baltus sidabrinčius spindulius. Kol paveikslas buvo augustinijonų bažnyčioje, tai virš jo ant auksu apvestos skardos buvo parašas: *Convertam luctum eorum in gaudium*, — Jų liūdesį paversiu džiaugsmu. Šv. Jono bažnyčioje šis parašas pakabintas atskirai. Prie šio paveikslo kasdieną klūpo būreliai žmonių, ieškančių Marijos paguodos ir suraminimo³⁶.

Šiame vienuolyne XIX amž. pradžioje gyveno 26 vienuoliai, 8 klierikai, 8 novicai ir 3 broliai. Vadinasi, čia buvo novicijatas ir turbūt mažoji seminarija. Vienais nežinomais metais jie vienuolyne turėjo gramatikos mokyklą, kurioje klierikai vienerius metus mokėsi gramatikos, o tris metus universitete mokėsi teologijos ir logikos. Tada jie turėjo 11 studentų³⁷.

Kai po paskutinio padalinimo (1795) Lietuva atiteko Rusijai, tai caras Aleksandras I, po jėzuitų panaikinimo akademijos vietoje įsteigtą Vyriausią Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos mokyklą,

³² J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 388 psl. ir sek.

³³ Ten pat, 391 psl. ir sek.

³⁴ J. VAIŠNORA, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma 1958, 310 psl.

³⁵ J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 389 psl.

³⁶ J. VAIŠNORA, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 310-312 psl.

³⁷ J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, 252 ir 266 psl.

J. Strojnovskio perorganizuotą, (1803.V.18 [30]) paskelbė Imperatorišku universitetu³⁸. Tada netrukus prie universiteto aukštesniam kunigų išsilavinimui buvo įsteigta Vyriausioji Vilniaus seminarija³⁹. Jai trūko tinkamų patalpų, dėl to 1807 m. liepos 13 d. buvo nutarta pasinaudoti augustinjonų vienuolynu. Tuo reikalu 1808 m. kovo 25 d. buvo susitarta su augustinjonais, o 1808 m. gegužės 16 d. gautas tam ir caro Aleksandro I patvirtinimas. Tada augustinjonai savo bažnyčią perleido karmelitams, o du mūriniu namu atidavė Vyriausiai Vilniaus seminarijai, kur buvo vietos 50 studentų ir 3 profesoriams, sau pasiliko kitu du namu su sodeliu⁴⁰. M. Valančius sako, kad «augustinjonai pasiliko sau Vilniuje šv. Mikalojaus bažnytelę; iš antros pusės tos bažnytelės pasimūrijo kloštorėlį. Ten paliko keliatą vienuolių, kiti ... atsikėlė į Kauną»⁴¹.

Nors tolimesnis augustinjonų likimas Vilniuje nežinomas, bet atrodo, kad jie Vilniuje išsiliko bent iki 1831 m. Taip leidžia manyti kai kurių autorių užuomenos. J. I. Kraševskis rašo, kad 1820 m. Vilniuje augustinjonų buvę 30⁴², o J. Kurčevskis sako, kad jie XIX amž. pradžioje, Popiežiškai seminarijai Vilniuje užsidarius, laikę jos auklėtinius⁴³. Gi žinome, kad, Vyriausiai Vilniaus seminarijai savo studentus 1816 m. perkėlus į Popiežiškos seminarijos patalpas⁴⁴, augustinjonai į savo vienuolyną daugiau nebegrižo. Po Vyriausios Vilniaus seminarijos išsikėlimo augustinjonų vienuolyne, buvusių arklidžių vietoje pastačius naują priestatą, 1822 m. buvo apgyvendinti vargonininkų ir para-

³⁸ P. REKLAITIS, *Vilniaus universitetas*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXIV t., 183 psl.; R. KRASAUSKAS, *Strojnovskis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIX t., 50 psl.

³⁹ R. KRASAUSKAS, *Vyriausioji Vilniaus seminarija*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXIV t., 155 psl.

⁴⁰ J. J. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 392 psl. ir sek.; J. KURCZEWSKI, *Kościół Zamkowy*, I t. 237 psl.

⁴¹ M. VALANČIUS, *Pastabos pačiam sau*, iš lenkiškų Valančiaus užrašų spaudai paruošė J. TUMAS, Klaipėda 1929, 106 psl.

⁴² J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 392 psl.

⁴³ J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, 341 psl.

⁴⁴ P. JATULIS, *Popiežiaus seminarija Vilniuje*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIII t., 291 psl.; R. KRASAUSKAS, *Vyriausioji Vilniaus seminarija*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXIV t., 155 psl.

pijų mokyklų mokytojų instituto mokiniai, kurie seniau gyvendavo 200 neturtingųjų skirtame bendrabutyje (bursoje)⁴⁵.

Bažnyčia, kurią apleisdami vienuolyną augustinijonai pavedė karmelitams, neilgai ir jiems tarnavo. Ji 1852 m. buvo rusų valdžios atimta ir uždaryta, o 1859 m. paversta cerkve⁴⁶. Tik po pirmojo pasaulinio karo 1919 m. ji sugrižo katalikams ir nuo 1926 m. čia išikūrė rytų apeigų jėzuitai⁴⁷.

8. *Augustinijonai Kaune (1808-1864)*. — Pavertus augustinjonų vienuolyną Vyriausios Vilniaus seminarijos rūmais, augustinijonams mainais buvo atiduota didžioji Kauno parapijos šv. Petro ir šv. Pauliaus bažnyčia su parapijos namais ir fondais. Augustinijonai, gal būt dar tais pačiais 1808 m., vadovaujant tėv. Leopoldui Korickiui, atsikėlė į Kauną. Tada tėv. Korickis buvo pirmas Kauno augustinjonų prijoras ir klebonas.

Kaune gyveno 22 augustinijonai ir turėjo savo novicijatą. Tėv. Leopoldą Korickį išrinkus provincijolu, nauju prijoru tapo išrinktas tėv. Mykolas Saulytė. Jis buvo sumanus vyras. Šalia šventoriaus pastatė mūrinius namus, kur paskui gyveno novicai ir jų magistras. Po jo prijoru buvo tėv. Raimundas Petkevičius. Jis buvo geras nuodėmklausis, bet blogas viršininkas, dėl to vienuoliai vėl išsirinko prijoru tėv. Mykolą Saulytę, kuris, baigęs savo trimetį, persikėlė į Kulvą kaip altaristas ir ten mirė. Tada paskutiniu prieš vienuolyno uždarymą prijoru buvo išrinktas tėv. Augustinas Tšedzinskis. Kauno augustinjonų vienuolynas, pagal rusų valdžios potvarkį, buvo pirmos klasės etatiniu, dėl to kasmet iš išdo gaudavo 3185 rublius.

Vilniaus universiteto įsakymu, Kauno augustinijonai 1820 m. rugsėjo mėnesį prie savo vienuolyno atidarė mokyklą. Joje mokė vienas augustinijonas ir mokėsi 30-40 mokinių. Nėra pasakyta, kokio tipo buvo ši mokykla, jei ji buvo atidaryta Vilniaus universiteto įsakymu, tai reikėtų manyti, kad ji buvo aukštesnioji mokyk-

⁴⁵ J. I. KRASZEWSKI, *Wilno*, II t., 393 psl.

⁴⁶ J. KURCZEWSKI, *Biskupstwo Wileńskie*, 172 psl.

⁴⁷ J. VAIŠNORA, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 310 psl.; *Catalogus ecclesiarum et cleri archidioecesis Vīlnensis pro anno Domini 1939*, 33 ir 148 psl.; J. KURCZEWSKI, *Kościół Zamkowy*, I t., 258 psl. ir sek.

la. Ši mokykla neilgai te veikė, nes ji jau 1835 m. rusų valdžios įsakymu buvo uždaryta⁴⁸.

Kauno augustinijonai beveik visi gimimu buvo lietuviai ir ano meto supratimu dideli patriotai, unijos su lenkais šalininkai, aktyviai rėmę išsilaisvinimo sąjūdžius ir 1863 m. sukilimą, dėl to daugelis jų nukentėjo nuo rusų represijos. Tarp daugiau nukentėjusių P. Kubickis aprašo⁴⁹. Piniginėmis baudomis buvo nubausti tėvai Čižauskis, Paulauskis, Petkevičius, Pukšta ir Šauklinskis už tai, kad jie ant krūtinių prisisegę nenešiojo Krymo karo paminėjimui jiems duotų valdžios kryžių ir medalių. Už šį prasižengimą, pagal Vilniaus generalgubernatoriaus 1864 m. gruodžio 27 d. potvarkį, Kauno gubernatorius 1865 m. sausio 27 d. juos nubaudė, įsakydamas sumokėti po 25 rublius, sukilimo padarytiems nuostoliams padengti. Klierikas Matas Kulvietis, kilimu suvalkietis nuo Marijampolės, buvo įtartas esąs sukilėlis, dėl to ant Nemuno tilto Kaune areštuotas ir policijos atiduotas teismui. Teisme išryškėjus, kad savo pasą buvo davęs naudotis gimnazistui Gregorijui Beinoravičiui, nubaustas 50 rublių pinigine pabauda. Tėv. Matas Stanskis 1864 m. spalio 28 d. Kauno karo teismo buvo nubaustas, kad, būdamas uždarytas Tytuvėnų bernardinų vienuolyne, pritarė sukilimui ir bendravo su sukilėliais, dėl to turėjo sumokėti 50 rublių bausmę.

Kiti trys Kauno vienuolyno augustinijonai teismo sprendimu buvo uždaryti sunkių darbų kalėjiman: tėv. Gelazijus Mingėla ir tėv. Mikalojus Svolvekis vieneriems metams, o Matas Stanskis dvejiems, už dalyvavimą ar geriau organizavimą garsios 1861 m. liepos 31 d. procesijos į Aleksotą Lietuvos susijungimui su Lenkija paminėti, kurioje dalyvavo 5.000 žmonių. Tačiau pilnai jiems skirto laiko kalėjime neišbuvo, nes nežinia, ar jiems patiems prašant, ar vysk. M. Valančiui užtariant, caras jų pasigailėjo ir 1862 m. balandžio 17 d. Vilniaus generalgubernatoriui davė įsakymą juos paleisti iš kalėjimo. Tada generalgubernatorius 1862 m. gegužės 2 d. apie tai pranešė Žemaičių vyskupui ir tą pačią dieną

⁴⁸ M. VALANČIUS, *Pastabos pačiam sau*, 106 psl. ir sek.

⁴⁹ P. KUBICKI, *Bojownicy Kapłani*, III t., 2 d., Sandomiras 1936, 536-539 psl.

įsakė Vilniaus komendantui paleisti nuteistuosius kalinius augustinijonus.

Tiesa, paleidžiant iš kalėjimo buvo išreikštas pageidavimas, kad jie nebūtų siunčiami į Kauną, bet tuo metu kito augustinijonų vienuolyno Lietuvoje jau nebuvo, dėl to jie, grįžę į Kauną, tiesioginiai ar netiesioginiai įsivėlė į sukilimą. Tada tėv. Matas Stankis teismo įsakymu buvo uždarytas Tytuvėnų bernardinų vienuolynan. Ten jam begyvenant paaiškėjo, kad jis katalikų tikėjiman buvo patraukęs stačiatikių bajorą Kramarevskį ir pritaręs sukilimui, dėl to buvo areštuotas ir Kaune teismo nubautas jau minėta 50 rublių bauda. Tėv. Mykolas Svolkenis buvo išsiųstas į Dotnuvos bernardinų vienuolyną ir atiduotas griežton viršininko priežiūron už tai, kad savo bažnyčioje Kaune už Tada Kosčiušką atlaikė pamaldas. Dotnuvos vienuolyne gyvendamas ir toliau pritarė sukilimui ir padėjo sukilėliams, dėl to Muravjovo įsakymu 1864 m. rugpiūčio 26 d. buvo ištremtas į Tomsko guberniją ir laikomas griežtoje policijos priežiūroje.

Numalšinus sukilimą, M. Muravjovas sumanė į Kauną iš Varnių perkelti Žemaičių vyskupą, jo kapitulą ir kunigų seminariją. Tada jis iš augustinijonų atėmė šv. Petro ir šv. Pauliaus bažnyčią ir ją paskyrė vyskupo katedra. Namą šalia bažnyčios, augustinijonų pastatytą, padarė vyskupo rezidencija, vienuolyno patalpas atidavė kapitulos kanauninkams, o kunigų seminariją liepė perkelti į jau anksčiau uždarytą bernardinų vienuolyną. Vysk. M. Valančius, pagal generalgubernatoriaus įsakymą, 1864 m. gruodžio 3 d. atvykęs iš Varnių su visomis vyskupijos įstaigomis, įsikūrė nurodytose patalpose.

Tuo metu Kaune dar buvo 11 augustinijonų. Vysk. M. Valančius, naudodamasis po rusų okupacijos vyskupams suteikta galia ant vienuolių, Kauno augustinijonus taip sutvarkė: tėv. Antaną Tšedzinskį buvusį prijorą, paskyrė Kauno klebonu, tėv. Pukštą tos parapijos vikaru, tėv. Izidorių Šauklinskį išsiuntė į Moniškių filiją, tėv. Joną Mazulevičių į Vandžiogalą klebonu, tėv. Juozą Paulauskį altaristu į Karteną, tėv. Čižauskį altaristu į Mosėdį, tėv. Raimundą Petkevičių į Paberžę filijalistu, tėv. Grigalių Butkevičių paliko prie katedros vikaru, tėv. Gelazijų Mongelą už kišimasi į sukilimą valdžia išsiuntė į Kretingos bernardinų vienuolyną, o tėv. Matą Stankį į Raseinių dominikonų vienuolyną. Tėv. Fulgencijus Liutostanskis atkrito nuo tikėjimo, bijo-

damas teismo tapo provoslavu ir tuo būdu išvengė baismės⁵⁰. Taip atėmus patalpas ir išsklaidžius vienuolius, Kauno augustinjonų vienuolynas buvo likviduotas.

9. *Baigiamosios pastabos.* — Augustinijonai, kaip matėme iš jų vienuolynų įkūrimo istorijos, yra viena iš seniausių vienuolijų Lietuvoje. Už juos anksčiau buvo įsikūrę tik pranciškonai ir šv. Augustino atgailos kanauninkai. Juos galima laikyti Pietinės Lietuvos apaštalais, misininkais, nes XV amž. Lietuva dar buvo misijų kraštas, nors jau ir buvo įsteigta hierarchija ir nemaža parapijų. Jų vienuolinės maldos, liturginės apeigos ir pamokslai Brastos ir Gardino bažnyčiose daugelį knygose neužrašytų pagonių atvedė į katalikų tikėjimą. Augustinjonų ordinas skirtas savęs tobulinimui ir apaštalavimui, dėl to jie išvykdavo apaštalausti ir į tolimesnes vietas, kur tik juos kviesdavo kunigai ar siųsdavo viršininkai. Tokiu pavyzdžiu yra jų apaštalavimas Žemaičių vyskupijoje Seredžiaus ir Lyduvėnų parapijose.

Protestantizmo padarinius jie turėjo išgyventi skaudžiau už kitus vienuolius, nes augustinjonu buvo pats Martynas Liuteris. Kai Lietuvoje išgalėjo protestantizmas, jie jau turėjo Brastos ir Gardino vienuolynus. Lietuvos Brasta gi buvo didžiojo protestantizmo skleidėjo Mikalojaus Radvilo Juodojo nuosavybė. Čia jis buvo įkūręs protestantiškoms knygoms spausdinti spaustuvę, kur lenkiškai buvo išspausdinta garsioji Lietuvos Brastos biblija. Brastoje jis buvo sutelkęs garsiausius protestantizmo skleidėjus Laskį, Stancarą, Blandratą ir Lismaniną. Atėmė net katalikų parapijos bažnyčią⁵¹, bet augustinjonų vienuolynas su bažnyčia išsilaikė. Vadinasi, augustinjonai į protestantizmą nepalinko. Jų tarpe atkritusių nuo tikėjimo iki šiol žinomuose šaltiniuose neįtikta, kaip nerasta ir žinių apie jų pozityvią veiklą katalikybei išlaikyti protestantizmo užplūdimo metu.

Apie pašlijusią augustinjonų drausmę Lenkijos provincijoje, kuriai priklausė Brastos ir Gardino vienuolynai, šiek tiek sužinome iš nuncijaus Bolognetti 1584 m. balandžio 18 d. laiško, rašyto iš

⁵⁰ M. VALANČIUS, *Pastabos pačiam sau*, 107 psl. ir sek.

⁵¹ S. SUŽIEDĖLIS, *Radvilai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIV t., 393 psl.

Vilniaus, augustinjonų provincijolui tėv. Simonui Minseviui (Mniszewskiui). Tame laiške nuncijus primena, kad Lenkijoje yra daug besibastančių vienuolių, kuriems į vienuolynus sugražinti jis jau yra padaręs atitinkamus žygius pas vyskopus. Toliau rašo apie Stanislovą Chilinskį, augustinjoną, kuris padaręs įžadus pasišalino iš vienuolyno ir 20 metų tarnavo kariuomenėje. Dabar jis, gailėdamasis, nori grįžti į vienuolyną. Nuncijus jį rekomenduoja provincijolui ir ragina priimti iš paklydimo grįžtančią avi⁵². Vėliau 1667 m. kovo 21 d. augustinjonų reformos reikalu karalius Jonas Kazimieras rašė kardinolui Ursini⁵³. Konkrečių žinių, tiesioginiai liečiančių Lietuvos augustinjonus, apie pašlijusią drausmę neturime.

Protestantizmo antplūdžiui nulsūgstant, augustinjonai stipriau pradėjo reikštis: 1544-1547 m. įkuriamas jų vienuolynas Bykove, 1620-1635 m. jie apaštalauja Seredžiuje ir Lyduvėnuose, 1666 m. atstatoma sudegusi bažnyčia Brastoje, o 1675 m. jie įsikuria Vilniuje. Žvelgiant į didelius Vilniaus vienuolynui padarytus didikų užrašus, su pagrindu galima tvirtinti, kad augustinjonai savo gražiu elgesiu ir uolumu įsigijo jų pagarbą ir meilę ir dėl to jiems darė tokius stambius užrašus. Blogiau jiems sekėsi Gardine, kur sudegus bažnyčia ir vienuolynui, neatsirado lėšų jų atstatymui, dėl to augustinjonai 1673 m. apleido šį miestą.

Yra šiek tiek žinių, kad augustinjonai darbavosi ir rusiškose Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos žemėse. Už tai Lietuvos maršalas ir etmonas, tur būt Leonas Sapiega, augustinjonams (nepasakyta, kuriam vienuolynui) atidavė Pečioros rutėnų vienuolyno turtų dalį. Tai patyrę unitai skundėsi šv. kongregacijai *de Propaganda Fide*, kad jis negalėjo to daryti, nes turtai buvo fundatorių užrašyti rutėnams⁵⁴. Kongregacija savo 1631 m. gruodžio 23 d. posėdyje nutarė, kad jis iš tikrųjų to negalėjo padaryti ir 1632 m. sausio 2 d. pranešė Lenkijos nuncijui, kad jis nepatvirtintų dovanojimo, o įsakytų tuos turtus gražinti

⁵² *Monumenta Poloniae Vaticana*, VII, collegit E. KUNTZE, Krokuva 1939-1948, 130 nr., 187 psl.

⁵³ *Elementa ad fontium editiones*, III t., collegit WANDA WYHOWSKA DE ANDREIS, Roma 1961, 540 nr., 59 psl.

⁵⁴ *Acta S. C. de Propaganda Fide*, I t., collegit A. G. WELYKYJ, Roma 1953, 198 nr., 109 psl. ir sek.

unitams⁵⁵. Augustinijonai turėjo ir mokytų vienuolių, kurie dirbo rutėnų seminarijoje. Antai, 1648 m. Chelmo vysk. prašė *de Propaganda Fide* kongregaciją, kad leistų tėv. Reginaldai Maurui, augustinijonui, mokyti rutėnus unitus Minsko kunigų seminarijoje⁵⁶.

Augustinijonai Lietuvoje neturėjo savo provincijos, nes permaža buvo vienuolynų ir vienuolių. Jų vienuolynai ilgesnį laiką išsilaikė tik Brastoje (1410-1831), Vilniuje (1675-1808) ir Kaune (1808-1864). Palyginti su kitais, nedaug jie turėjo ir vienuolių. Brastoje XIX amž. pradžioje buvo 7, Gardine prieš jo apleidimą 1673 m. galėjo būti 12, nes tais laikais, tiek vienuolių turėjo būti reguliariame vienuolyne. Seredžiuje (1620-1635) galėjo būti bent 2, o Lyduvėnuose 1. Bent kokie 3 augustinijonai turėjo gyventi ir Bychovo rezidencijoje, apie kurią težinome, kad ji buvo įkurta ir daugiau nieko. Vilniuje 12-30, Kaune — 22, o vienuolyno panaikinimo metu — 11. Novicijatas veikė Vilniuje, o persikėlus vienuoliams į Kauną — Kaune. Vilniuje veikė ir gramatikos mokykla, kurią baigę augustinijonų klierikai kunigystei ruošėsi daugiausia Vilniaus ir Varnių kunigų seminarijose. Viešos mokyklos veikė dar prie Brastos (1804-1831) ir Kauno (1830-1835) vienuolynų. Didesnes ar mažesnes bibliotekas turėjo visi vienuolynai. Brastos vienuolyno bibliotekoje 1830 m. buvo 1201 knyga, o Vyriausiai Vilniaus seminarijai išsikeliant iš vienuolyno, paliko 337 knygas.

Pragaištingas augustinijonams ir kitiems vienuoliams buvo Lietuvos laisvės praradimas 1795 m. Jų kova prieš okupantą, pastangos laisvės atgavimui ir dalyvavimas sukilimuose iššaukė jų vienuolynų panaikinimą. Taip šiuo pretekstu 1831 m. buvo panaikintas Brastos, o 1864 m. ir Kauno vienuolynas. Bychovo vienuolynas Gudijoje greičiausia buvo panaikintas dar prieš 1831 m.

VIKTORAS GIDŽIŪNAS O.F.M.

Brooklynas, N. Y.

⁵⁵ *Letterae S. C. de Propaganda Fide*, I t., collegit A. G. WELYKYJ, Roma 1954, 182 nr., 112 psl.

⁵⁶ *Acta S. C. de Propaganda Fide*, I t., 419 nr., 238 psl.

AUGUSTINIANS IN LITHUANIA

by

VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O.F.M.

(Summary)

The Augustinians were among the first religious to become active in Lithuania. Only the Franciscan Friars, the Regular Canons of St. Augustine and the Benedictines had preceded them. Vytautas, the Grand Duke of Lithuania, invited them from Poland and settled them in Brasta (1410-1831). Later other monasteries were founded in Gardinas (1505-1673), Bychovas (1545-1831), Seredžius and Lyduvėnai (1620-1635), Vilnius (1675-1831) and Kaunas (1808-1864).

The Augustinian Rule prescribes a dichotomous way of life: contemplation and apostolic labors. The religious, therefore, engaged in apostolic work not only in their own precincts, but extended their activity to the outlying districts, wherever they were invited by pastors or sent by their superiors. With staunchness and dignity they withstood the onslaughts of the Protestant Reformation. Not a single Augustinian espoused the cause of Protestantism, even though the protagonist of the movement, Martin Luther, was one of them, and many Protestant leaders, convoked by Mikalojus Radvilas Juodasis at Brasta — the location of the Augustinian Mother House — were publishing and disseminating Protestant literature. When in 1795 the Russians enslaved Lithuania and began to persecute the Catholic Church, the Augustinians staunchly defended the faith and joined movements of liberation. For this reason, upon many heavy fines were imposed, many incarcerated, one was even banished to Siberia and all monasteries closed. The Augustinians, thus extirpated by the Russians, never became reestablished in Lithuania, not even during her era of independence (1918-1940).

DR. KAZYS BIRNUS
ARCHYVAS